

TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

TÜRK KÜLTÜRÜ

SAYI 28

YIL III

ŞUBAT 1965

AMERİKA'DA TÜRK TARİHİ VE KÜLTÜRÜ ARAŞTIRMALARI

Doç. Dr. Ercüment Kuran

Yirmi yıl öncesine kadar, Amerika'da Türk tarihi ve kültürü sahasında yapılan araştırmalar, gaye ve mahiyet bakımından, Avrupa'dakiyle benzerlik gösteriyordu. Ancak, Amerika'nın Türkiye'den uzak oluşu ve iki ülke arasındaki münasebetlerin o zamanlar fazla önem taşımayışı bu araştırmaları kısıtlamıştı. Amerika'da Türk tarihi ve kültürü ile ilgili faaliyetlerin iki merkezi vardı: Princeton Üniversitesinin Şarkiyat bölümünde Türk dili ve tarihi öğretimine yer verildiği gibi, Illinois (Urbana) Üniversitesinde de Türk tarihi üzerinde çalışılıyordu. Princeton'da Prof. Walter L. Wright J., Defterdar Sarı Mehmed Paşa'nın *Nasaih ül-vüzerâ ve'l-ulema* (Princeton: Princeton University Press, 1935) başlıklı eserini yayınlamıştı. Illinois'de ise Prof. Albert H. Lybyer, Batı kaynaklarına dayanarak, Kanunî Süleyman devrinde Osmanlı idaresi konusunda değerli bir eser meydana getirmişti (*The Government of the Ottoman Empire in the Time of Suleiman the Magnificent*; Cambridge: Harvard University Press, 1913). Prof. Lybyer bir hayli öğrenci yetiştirmiş ve bunlardan bazıları, sonraları Osmanlı tarihi üzerine kitaplar yazmışlardır.

İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar, Amerika'da Türk tarihi ve kültürü konusunda yapılan incelemeler arasında, hususiyle Barnette Miller'in *Beyond the Sublime Porte* (New Haven: Yale University Press, 1931), aynı müellifin *The Palace School of Muhammed the Conqueror* (Cambridge: Harvard University Press, 1941), Frank E. Bailey'in *British Policy and the Turkish Reform Movement, 1826 - 1853* (Cambridge: Harvard University Press, 1942), Nasim Susa'nın *The Capitulatory Regime of Turkey* (Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1933), Harry N. Howard'ın *The Partition of Turkey, 1913-1923* (Norman: University of Oklahoma Press, 1931), Donald E. Webster'in *The Turkey of Atatürk* (Philadelphia: The American Academy of Political and Social Science, 1939) ve Nicholas N. Martinovitch'in *The Turkish Theatre* (New York: Theatre Arts, Inc., 1933) adlı eserleri bugün bile değerlerini muhafaza etmektedir. Doğu dil ve kültürlerini incelemek maksadiyle, 1843 de kurulan American Oriental Society'nin yayın organı «Journal of the American Oriental Society» de ve Amerikalı misyonierler tarafından 1911 yılında

çıkartılmağa başlanan «Muslim World» dergisinde de Türk tarihi ve kültürüne dair yazılara rastlanıyordu.

İkinci Dünya Savaşından sonra, Amerika'da Türk tarihi ve kültürü araştırmalarında büyük bir gelişme görülür. Batı âleminin önderliğini yüklenen Amerikalılar Orta Doğu ülkeleriyle ve bu arada Türkiye ile gittikçe artan münasebetler kurmuşlardır. Savaşın ikinci büyük galibi Rusya ile siyaset, iktisat ve ideoloji bakımlarından zıdlaşma meydana gelince de bu münasebetler hayatî bir önem kazanmıştır. Orta Doğu'da Hür Dünyanın menfaatlerini korumak ve Rus nüfuzunun yayılmasını önlemek, ancak bölgede yaşayan milletlerin tarih ve kültürlerini iyice tanımakla mümkündür. Orta Doğu milletlerinin çoğu, yüzyıllar boyunca, Osmanlı İmparatorluğu idaresinde kalmış olduklarından, Türk tarih ve kültürünün öncelikle incelenmesi gerekiyordu. Bu sebeple, Amerikalılar Orta Doğu araştırmalarını geliştirmek gayesiyle faaliyete geçtikleri zaman, Türk tarihi ve kültürüne ayrı bir ilgi gösterdiler. Princeton Üniversitesinin Türk dili ve tarihi altbölümü genişletildikten başka, Harvard, Columbia, California, Indiana, Washington (Seattle), George Washington (Washington, D. C.), Michigan, Chicago, Ohio ve Utah üniversitelerinde Türkoloji çalışmalarına girişildi. Ayrıca, 1946 yılında Washington'da Middle East Institute adında bir araştırma müessesesi kuruldu. Stanford'da 1919 yılından beri mevcut bulunan Hoover Institution, Türk tarihini de içine alan araştırmaları mümkün kılmak üzere, yeniden düzenlendi. Avrupa'nın en tanınmış ilim adamları cazip tekliflerle Amerika'ya celbedildi. Bir taraftan da, Amerikalı genç mütehassıslar yetiştirilmesine gayret sarfolundu. Amerika ve Avrupa üniversitelerinde Türkoloji öğretimi gören gençlere Türkiye ve diğer Orta-Doğu ülkeleri kütüphane ve arşivlerinde ihtisaslarını derinleştirmek imkânları sağlandı.

Amerikan devlet bütçesi yanında, Rockefeller ve Ford Tesisleri gibi özel vakıfların mâlî desteğiyle beslenen bu geniş çaplı hazırlığın, 1950 yılından sonra, verimi alınmağa başladı. Çoğu Türk tarihi ve kültürü ile ilgili Amerikan üniversiteleri tarafından bastırılan kitaplar ve hususiyle Middle East Institute'un dergisi «Middle East Journal» ile Council for Middle Eastern Affairs adında bir özel derneğin 1950 yılından itibaren çıkardığı «Middle Eastern Affairs» (1963 yılı sonunda yayınına son verilmiştir) dergisinde yayınlanan incelemeler gittikçe arttı.

Savaş öncesi geleneğine uygun monografiler 1950'den sonra da yayınlanmışır. Örnek olarak, Stephen A. Fisher-Galati'nin *Ottoman Imperialism and German Protestantism, 1521-1555* (Cambridge: Harvard University Press, 1959) ve Vernon J. Puryear'ın *Napoleon and the Dardanelles* (Berkeley: University of California Press, 1951) adlı eserleri gösterilebilir. Bunlarda yalnız Batı kaynakları kullanılmış ve konunun ağırlık merkezi Avrupa tarihi üzerine yöneltilmiştir. Fakat, Lewis V. Thomas - Richard N. Frye'in *The United States and Turkey and Iran* (Cambridge: Harvard University Press,

1951) başlıklı kitabı (Prof. Thomas'ın yazdığı Türkiye Tarihi Bölümü s. 1-170 arasındadır), Amerika'da Türk tarihi ve kültürü araştırmalarında açılan yeni çağın öncüsü oldu.

Amerika'da İkinci Dünya Savaşından sonraki Türk tarihi ve kültürü araştırmalarının özelliklerini anlamak için, Orta-Doğu çerçevesinde yayınlanan başlıca incelemeleri gözden geçirmek gerekir. J. C. Hurewitz'in *Diplomacy in the Near and Middle East, 1535 - 1956* (2 c., Princeton: Van Nostrand, 1956) başlıklı eseri, Türklerin diğer devletlerle yaptıkları anlaşmaların İngilizce tercümelerini her birine ait izahlı bibliyografya ile birlikte toplamayı itibarıyla, Türk diplomasi tarihinin ana yardımcı kitaplarından biri sayılır. Roderic H. Davison'un *Reform in the Ottoman Empire, 1856 - 1876* (Princeton: Princeton University Press, 1963), Robert Devereux'nun *The First Ottoman Constitutional Period, A Study of the Midhat Constitution and Parliament* (Baltimore: The Johns Hopkins Press, 1963), Ernest E. Ramsaur, Jr.'un *The Young Turks, Prelude to the Revolution of 1908* (Princeton: Princeton University Press, 1957), Elaine D. Smith'in *Turkey, Origins of the Kemalist Movement and the Government of the Grand National Assembly, 1918-1923* (Washington, D. C., 1959), Richard D. Robinson'un *The First Turkish Republic* (Cambridge: Harvard University Press, 1963), Kemal H. Karpat'ın *Turkey's Politics. The Transition to a Multi - Party System* (Princeton: Princeton University Press, 1959), Walter F. Weiker'in *The Turkish Revolution, 1960-1961* (Washington, D. C.: Brookings Institution, 1963) adlı eserleri Türk tarihinin 1856 dan 1961 yılına kadarki devrini ilmi görüşle inceleyen bir monografiler zinciri teşkil eder. Şerif Mardin'in *The Genesis of Young Ottoman Thought* (Princeton: Princeton University Press, 1962) başlıklı kitabı ise Türk Batılılaşma hareketini bir düşünce temeline oturtmağı deneyen Genç Osmanlıların fikriyatını işler. L. S. Stavrianos'un *The Balkans since 1453* (New York: Rinehart, 1958) adlı kitabı Osmanlı İmparatorluğunun yayıldığı kılalardan Balkan yarımadasını, Stanford J. Shaw'un *The Financial and Administrative Organization and Development of Ottoman Egypt, 1517 - 1798* (Princeton: University Press, 1962) başlıklı eseri de Osmanlı idaresindeki Mısır'ı ele alır. Henry ve Renée Kahane - Andreas Tietze'nin *The Lingua Franca in the Levant* (Urbana: University of Illinois, 1958) adlı eseriye Türk dili tarihi ve folkloru konusunda ciddi ve emek mahsulü bir incelemedir.

Amerikan dergilerinde yayınlanmış Türk tarihi ve kültürü ile ilgili yazıları, sayılarının çokluğu sebebiyle, burada zikretmek imkânsızdır. Fakat, Orta-Doğu meselelerini aydınlatmak üzere, Amerika'da toplanan ilim konferanslarına sunulan tebliğlere hususiyle işaret olunmalıdır. Richard N. Frye'nin yayınladığı *Islam and the West, Proceedings of the Harvard Summer School Conference on the Middle East, July 25 - 27, 1955* (S'Gravenhage, 1957) başlıklı külliyatta Türkiye'de din ve lâiklik konusu üç tebliğde incelenmiştir (s. 41 - 148). Sydney N. Fisher'in yayınladığı *The Military in the*

Middle East (Columbus : Ohio State University Press, 1963) adlı külliyyatta da Türkiye'de ordunun toplum hayatındaki yeri belirtilmiştir (s. 21 - 40). Robert E. Ward ile Dankwart Rustow'un yayınladıkları *Political Modernization in Japan and Turkey* (Princeton : Princeton University Press, 1964) adlı külliyyatta ise Türk batılılaşma hareketi çeşitli cephelerden ele alınmış ve Japon modernleşme hamlesiyle mukayese olunmuştur.

Türk tarihi ve kültürü araştırmaları sahasında kaydı gereken diğer bir faaliyet yabancı mütehassısların bazı eserlerinin Amerika'da bastırılmasıdır. Bunlar arasında, Türk düşünürü Ziya Gökalp'in secde yazılarından Prof. Niyazi Berkes'in yaptığı tercümeleleri hâvi *Turkish Nationalism and Western Civilization, Selected Essays of Ziya Gökalp* (New York : Columbia University Press, 1959) ile Londra Üniversitesi Profesörlerinden Bernard Lewis'in *Istanbul and the Civilization of Ottoman Empire* (Norman : University of Oklahoma Press, 1963) ve yine aynı müellifin *The Middle East and the West* (Bloomington : Indiana University Press, 1964) başlıklı eserleri bulunmaktadır.

Amerika'da, Orta-Doğu dışındaki bölgelerde yaşayan Türklerin tarih ve kültürlerini araştırma faaliyetlerine, İkinci Dünya Savaşından sonra, önemle girildi. Bu faaliyetler Sovyet Rusya'yı tanımak gayesini güttüğünden, son yıllara kadar, çalışmalar hemen yalnız Sovyet sınırları içinde kalan Türklerle inhisar etti. Amerikan ilim adamları daha çok İdil-Ural, Kafkasya ve Orta Asya Türklerinin dillerini, etnik ve sosyal durumlarını incelediler. Örnek olarak, Nicholas Poppe'nin yayınladığı *American Studies in Altaic Linguistics* (Bloomington : Indiana University, 1962) (Indiana üniversitesinin 1960'da yayınlamağa başladığı ve şimdiye kadar otuz beş cildi çıkmış olan Ural-Altay araştırmaları serisinin 13 sayılı kitabıdır), B. Geiger, T. Halasi-Kun, A. Kuipers, K. Menges'in müştereken hazırladıkları *Peoples and Languages of the Caucasus* (Columbia University Publications, S'Gravenhage, 1959), Lawrence Krader'in *Social Organization of the Mongol-Turkic Pastoral Nomads* (The Hague, 1963) (Indiana Üniversitesinin yayınladığı Ural-Altay araştırmaları serisinin 20 sayılı kitabıdır) başlıklı kitapları zikrolunabilir. Tarih sahasındaki çalışmalara gelince, Ortaçağ Türkleri konusunda tek monografi D. M. Dunlop'un *The History of the Jewish Khazars* (Princeton : Princeton University Press, 1954) adlı eseridir. Rus idaresinde yaşayan Türklerin yakın mazisi ise Charles W. Hostler'in *Turkism and the Soviets* (New York : F. A. Praeger, 1957), Serge A. Zenkovsky'nin *Pan-Turkism and Islam in Russia* (Cambridge : Harvard University Press, 1960) ve Michael Rywkin'in *Russia in Central Asia* (New York : Collier Books, 1963) başlıklı kitaplarında incelenmiştir. Amerikan ilim adamları Sovyet sınırları içinde yaşayan Türklerin kültür hayatını araştırmağa da ihmal etmemişlerdir. Bu konuda Edward Allworth'un *Uzbek Literary Politics* (Columbia University Publicati-

ans, The Hague, 1964) adlı eseri Özbek Türklerinin edebî faaliyetini değerlendirmektedir.

Amerika'da umumî Türk tarihi ve medeniyeti araştırmalarına gösterilen ilginin delili Beşinci Altaistik konferansının Indiana Üniversitesinde toplanmış olmasıdır. Konferansa sunulan tebliğler, Prof. Denis Sinor tarafından, *Aspects of Altaic Civilization, Proceedings of the Fifth Meeting of the Permanent International Altaistic Conference Held at Indiana University, June 4-9, 1961* (Bloomington, 1963) (Indiana Üniversitesinin yayınladığı Ural-Altay araştırmaları serisinin 23 sayılı kitabıdır) başlıklı eserde yayınlanmıştır. Son zamanda Amerikalılar çalışma sahalarını Sovyet sınırları dışındaki Orta Asya Türklerine yaymağa başlamışlardır. Nitekim, Thomas R. Stauffer'ın *The Qashqai Nomads, A Contemporary Appraisal* (The Harvard Review, 13 - 1963 -, 28 - 39) adlı yazısı İran Türklerinden Kaşgarlılara dairdir.

Görüldüğü gibi, Amerika'da gelişen Türk tarihi ve kültürü araştırmalarının en belirli özelliği, çalışmaların sonuçta teksif edilmiş olmasıdır. Avrupa'da Türklerin orta ve yeniçağlardaki tarih ve kültürleri teferrütiyle hayatına fazla bir ilgi gösterilmemektedir. Bu keyfiyet, ilmi araştırmaların Amerika'da faydacı gayelerle yapılmasının tabii neticesidir. Amerikan ilim adamları çağdaş Türkiye'nin çeşitli meselelerini incelemişlerdir, Dış Türklerle ilgili çalışmalara ise daha geç başlamışlardır. Şimdiye kadar, Amerika'da bu konuda yayınlanan eserler nisbeten zayıftır. Bununla beraber, 1958 yılında «National Defense Education Act» (Millî Savunma Eğitim Kanunu) nın kabulü ile Altay araştırmalarına altmıştan fazla burs ayrılmıştır. Burslardan faydalanan araştırmacıların eserleri yayınlanınca, Dış Türklerin tarihi ve kültürü hakkında yeni bilgiler elde edilmiş olacaktır.

Türk tarihi ve kültürü araştırmaları Amerika'da devamlı gelişme halindedir. Bu araştırmaların Türkiye'de yakından izlenmesi ve dikkate değer eserlerin türkçeye çevrilmesi temenni olunur.